

Кримінальне провадження

Присутність учасників у судовому засіданні в режимі відеоконференцзв'язку

У статті, яка вийшла в попередньому номері ЮВУ, автор аналізував випадки, коли присутність особи в судовому засіданні згідно з вимогами Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК, кодекс) є обов'язковою, а коли ні. В цій же публікації ми розглянемо випадки, коли слідчий суддя, суд може, а коли не може, проводити судові засідання з участю в ньому особи в режимі відеоконференцзв'язку.

Микола ГЛОТОВ,
суддя Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду

Передумови та правове регулювання

Актуальність цієї статті обумовлена розширенням застосування суддями під час відправлення правосуддя такого способу забезпечення присутності особи в кримінальному процесі, як її дистанційна участь у судовому засіданні за допомогою відеоконференцзв'язку.

Чинний на 09.07.2011 р. Кримінально-процесуальний кодекс України (далі – старий КПК) не містив норм, які б передбачали можливість дистанційної участі будь-кого в кримінальному провадженні. Але вже з 10 липня вказаного року в Україні запровадили правила використання телефонної конференції або відеоконференції при проведенні слідчих дій, оскільки набув чинності Закон України № 3529-VI від 16.06.2011 р., яким старий КПК доповнено ст. 85-3 («Застосування телефонної конференції та відеоконференції при проведенні слідчої дії»).

Введення відповідних норм у кримінальний процес та подальше їх закріплення в кодексі, який чинний із 19.11.2012 р. й по сьогодні, було продиктовано необхідністю імплементації в законодавство України положень Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, ратифікованого Законом України № 3449-VI від 1 червня 2011 року. Іншим завданням впровадження відповідних змін була потреба створити умови, необхідні для забезпечення ефективного співробітництва судів та правоохоронних органів з метою розслідування злочинів (абз. 2 п. 2 пояснювальної записки до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах»).

У подальшому законодавець, прагнучи зменшити строки кримінального провадження через його дебіюратизацію, розширив сферу використання відеоконференцзв'язку в кримінальному провадженні (підп. 6 п. 3 пояснювальної записки до проекту КПК). Надалі з року в рік сфера застосування технічних засобів у кримінальному процесі постійно розширювалася та вдосконалювалася.

На даний час норми, які в кримінальному процесуальному законі передбачають можливість присутності учасників кримінального провадження в судовому засіданні з використанням відеоконференцзв'язку, містяться в ст. 206-1 (абз. 4 ч. 3), ст. 232, ст. 336, абз. 7 і 8 п. 20-5 розділу XI «Перехідні положення» КПК.

Не все можливо, що бажаєш!..

У п. 5 ч. 1 ст. 35 КПК зазначено, що в суді функціонує Єдина судова інформаційно-комунікаційна система та/або її окремі підсистеми (модулі), що забезпечують, зокрема, участь учасників судового процесу в судовому засіданні в режимі відеоконференції. В свою чергу підпункти 2-1 і 3 ч. 1 ст. 73 КПК передбачають, що секретар судового засідання, серед іншого, перевіряє: хто з учасників кримінального провадження, інших осіб, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється судові провадження, бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних за-

собів; забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами й проведенням судового засідання в режимі відеоконференції.

Проте, якщо з приводу можливості присутності особи в режимі відеоконференцзв'язку в судовому засіданні під час розгляду справи по суті (наприклад, розгляд обвинувального акту, апеляційної скарги на вирок чи касаційної скарги на ухвалу, постановлену за результатами перегляду вироку) питань не виникає, оскільки вказане досить чітко та однозначно врегульовано, то дистанційна участь особи в судовому засіданні на стадії досудового розслідування можлива лише у виключних і чітко передбачених кодексом випадках. Але про все по порядку.

Про різне значення понять

Законодавець у кримінальному процесуальному законі чітко розмежує процесуальні порядки розгляду різних питань у судах, які стосуються такої стадії кримінального провадження, як «досудове розслідування», від процедур, які відбуваються на інших стадіях, об'єднаних спільною назвою «судове провадження». Це чітко проглядається не лише з наявності слів «судове провадження» у назвах розділів IV («Судове провадження у першій інстанції») та V («Судове провадження з перегляду судових рішень») кодексу, але й через використання законодавцем самостійних одне від одного формулювань «досудове розслідування» та «судове провадження» (див. ч. 1 ст. 76, чч. 3 і 4 ст. 80, ч. 2 ст. 81, ч. 3 ст. 83, ч. 1 ст. 134, ч. 5 ст. 139, ч. 2 ст. 140, чч. 1 і 2 ст. 142, ч. 2 ст. 144, чч. 1 і 2 ст. 146, ч. 2 ст. 154, ч. 1 ст. 155, ч. 3 ст. 158, ч. 1 ст. 160, ч. 1 ст. 174, ч. 4 ст. 176, ч. 2 ст. 333 КПК) і прямої прив'язки поєднання слів «досудове розслідування» до повноважень слідчого судді, а формулювання «судове провадження» – до повноважень суду. Наприклад, у ч. 2 ст. 140 КПК зазначено, що рішення про здійснення приводу приймається: під час досудового розслідування – слідчим суддею..., а під час судового провадження – судом. Водночас поняття «слідчий суддя»

(п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК) кримінальний процесуальний закон не отожднює із «судом», під яким у кодексі маються на увазі суди першої (п. 22 ч. 1 ст. 3), апеляційної (п. 20 ч. 1 ст. 3) і касаційної (п. 21 ч. 1 ст. 3) інстанцій.

Отже, якщо в якійсь статті КПК йдеться про повноваження суду прийняти певне рішення, але не згадується про таку ж можливість слідчого судді, то відповідна норма не лише не врегульовує питання, які вирішуються на стадії досудового розслідування, але й не є такою, яка б наділяла слідчого суддю будь-якими повноваженнями. Наприклад, ч. 1 ст. 172 і ст. 173 КПК наділяють не лише суд на стадії судового провадження, але й слідчого суддю на стадії досудового розслідування повноваженнями розглядати та вирішувати питання про накладення арешту на майно. У свою чергу згідно з ч. 3 ст. 314 КПК лише суд, а не слідчий суддя, наділений правом прийняття рішення з питань, що вирішуються в підготовчому судовому засіданні.

Додатковим підтвердженням правильності описаного підходу є зміст слів «судове провадження» (під ним у п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК мається на увазі кримінальне провадження в суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд, ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими обставинами), а також застосування судом касаційної інстанції тлумачення цього поняття, використаного законодавцем у ст. 34 КПК. Так, Верховний Суд в ухвалі від 15.03.2018 р. у справі № 571/196/18-к (провадження № 51-4493зпс18) зазначив, що системний аналіз норм КПК дає підстави вважати, що кримінальне провадження в розумінні ст. 34 кодексу є тотожним поняттю судового провадження, визначеному в п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК, у зв'язку з чим направлення в порядку, передбаченому положеннями ст. 34 Кримінального процесуального кодексу, кримінального провадження з одного суду до іншого суду можливе лише після направлення обвинувального акта (іншого документу, яким завершується досудове розслідування) до суду першої інстанції в порядку, передбаченому КПК, для розгляду його по суті за правилами глав 27 та 28 кодексу.

Відеоконференцв'язок у судовому провадженні

Питанню ж дистанційного судового провадження в КПК присвячена ст. 336 («Про-

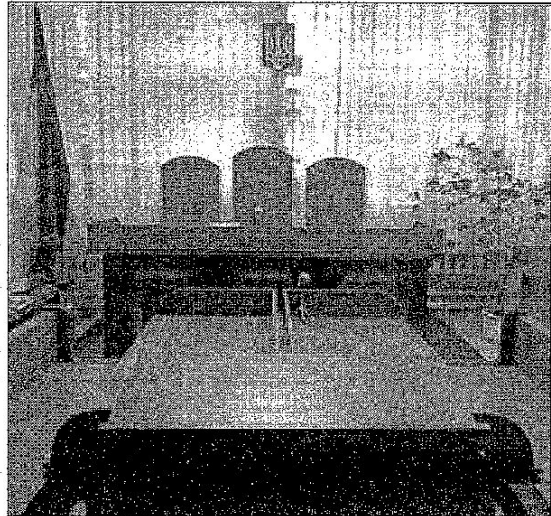
ведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження»). У структурі кодексу ця норма розміщена в розділі IV («Судове провадження у першій інстанції»).

Частина 1 ст. 336 КПК передбачає, що судове провадження може здійснюватися в режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі того, яке знаходиться поза межами приміщення суду, в разі: 1) неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження; 4-1) введення воєнного стану або під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України; 5) наявності інших підстав, визначених судом достатніми.

Дистанційне судове провадження згідно з правилами цієї статті може здійснюватися в судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій під час судового провадження з будь-яких питань, розгляд яких віднесено до компетенції суду (ч. 12 ст. 336 КПК). Й «слідчого суддю» чи його повноважень у цій нормі не згадано жодним чином. Таким чином, ст. 336 КПК визначає правила проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження в судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій, а також під час судового провадження за нововиявленими обставинами.

Відеоконференцв'язок на стадії досудового розслідування

Натомість можливість присутності в судовому засіданні в режимі відеоконференції під час досудового розслідування обмежена тими випадками, які прямо визначені в кодексі. Наприклад, абз. 4 ч. 3 ст. 206-1 КПК прямо передбачає, що розгляд клопотання про примусове годування підозрюваного, обвинуваченого може бути проведений у режимі відеоконференції. Оскільки дана норма стосується не лише обвинуваченого, але й підозрюваного, про якого може йтися виключно на стадії досудового розслідуван-

ня, а судовий контроль на відповідній стадії здійснює слідчий суддя (п. 18 ч. 1 ст. 3, ч. 2 ст. 33-1 КПК), то саме ця норма й надає йому повноваження в конкретно визначеній ситуації провести судове засідання з участю в ньому учасників кримінального провадження в режимі відеоконференції.

Іншим прикладом є правила ст. 232 кодексу, які врегульовують особливості проведення допиту осіб, впізнання осіб чи речей у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Згідно з цією нормою слідчий суддя на стадії досудового розслідування може провести допит у порядку ст. 225 КПК або впізнання за правилами ст. 232 кодексу. Враховуючи назву такої норми («Проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування») очевидно, що в ній не йдеться про наділення слідчого судді повноваженнями надавати можливість учасникам кримінального провадження брати участь в інших судових засіданнях, які можуть відбуватися на стадії досудового розслідування (вирішення питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надання дозволу на спеціальне досудове розслідування, розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність), у режимі відеоконференцв'язку.

Поруч із цим тимчасово на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), було встановлено такі особливості судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях та розгляду окремих питань під час судового провадження (абз. 1 п. 20-5 Перехідних положень КПК), згідно з якими розгляд

питань, віднесених до повноважень слідчого судді, суду (крім розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою) за його рішенням, прийнятим з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження, міг бути проведений у режимі відеоконференції, про що мали повідомлятися сторони кримінального провадження в порядку, визначеному ст. 135 цього Кодексу (перше реч. абз. 7 п. 20-5 перехідних положень КПК). І саме з огляду на наведене упродовж певного часу слідчі судді мали можливість проводити судові засідання в режимі відеоконференції на умовах, визначених абз. 7 цього пункту, з дотриманням правил, передбачених частинами 3–9 ст. 336 кодексу (абз. 8 п. 20-5 перехідних положень КПК).

Однак із 24 год. 00 хв. 30.06.2023 р. на всій території України відмінено карантин, встановлений з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (постанова КМУ № 651

слідчого судді в тому числі з причини проведення судового засідання з участю в ньому особи в режимі відеоконференції в'язку) чи розгляд ним скарги в порядку ст. 306 кодексу. Виняток може становити, зокрема, допит свідка під час одного із судових засідань, яке проводиться на стадії досудового розслідування, з дистанційною участю в ньому свідка за правилами ст. 232 КПК.

Підтверджує обмежену можливість слідчого судді вирішувати більш широке коло питань, віднесених до його повноважень, із дистанційною присутністю осіб в судовому засіданні також зміст ч. 4 ст. 336 КПК, згідно з якою учасник кримінального провадження подає клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. Однак для вирішення більшості питань, прийняття рішень з яких віднесено до повноважень слідчого судді, визначені досить скорочені строки. Наприклад, розгляд клопотань має бути проведений:

(1) про тимчасове обмеження в користу-

розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених цією главою (ч. 1 ст. 405 кодексу). І в п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК поняття «судове провадження», про яке вказано в ст. 336 кодексу, охоплює собою провадження з перегляду судових рішень в апеляційному порядку. Водночас під судовими рішеннями в ч. 2 ст. 369 КПК маються на увазі також ухвали, якими слідчий суддя вирішує інші питання.

Слід зауважити, що в ситуації з апеляційними судами строк розгляду апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді, передбачений ч. 2 ст. 422 КПК, не призводить до неможливості призначення судового засідання в режимі відеоконференції в'язку, адже як свідчить практика застосування цієї норми, в тому числі досвід автора, суду апеляційної інстанції з об'єктивних причин не часто вдається дотримуватися вказаного розумного строку (три дні після надходження), оскільки зазвичай до суду подаються апеляційні скарги тоді, коли в сторін є лише резолютивна частина оскаржуваної ухвали. У зв'язку з цим для надання можливості сторонам доповнити свої апеляційні скарги після отримання повного тексту оскаржуваного рішення та підготовки до судового засідання апеляційний розгляд дуже часто відкладається за клопотаннями сторін. Тому в ході планування апеляційного перегляду суддя-доповідач чи колегія суддів з власної ініціативи або за клопотанням сторін здатна реалізувати своє повноваження з призначення апеляційного перегляду рішення слідчого судді з наданням можливості присутності в ньому певного учасника в судовому засіданні в режимі відеоконференції в'язку.

Жодної відеоконференції, якщо присутність не обов'язкова

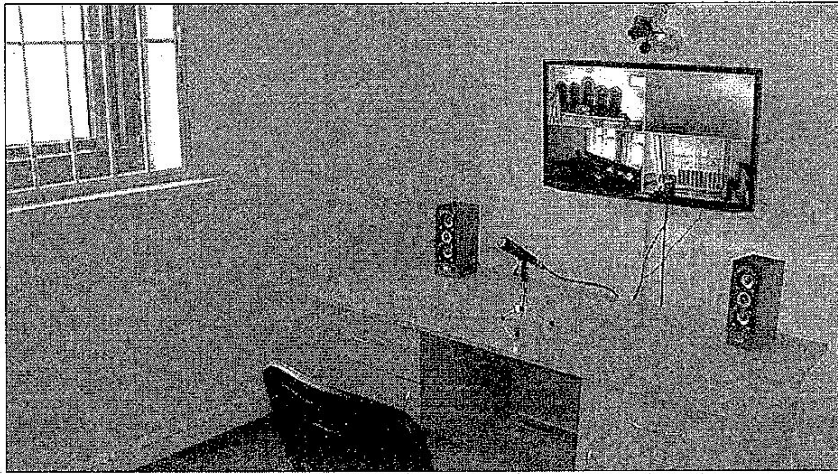
На думку автора, скасування карантину (з огляду на це слідчі судді втратили можливість при реалізації своїх повноважень проводити засідання в режимі відеоконференції в'язку, крім як у визначених ст. 206-1 і ст. 232 кодексу випадках), під час якого було можливе широке використання інструментів дистанційного судового провадження, практично не повинно створювати слідчим суддям нездоланих труднощів у реалізації своїх повноважень зі здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях. Адже, як уже було описано в попередній публікації автора на сторінках

Кримінальний процесуальний закон наразі не наділяє слідчих суддів повноваженнями проводити судові засідання, в яких вирішується питання застосування запобіжних заходів, з участю в них будь-яких осіб у режимі відеоконференції, оскільки цього не передбачає жодна стаття глави 18 КПК.

від 27.06.2023 р.). Після скасування карантину вищезгадана норма не застосовується. У зв'язку з цим кримінальний процесуальний закон наразі не наділяє слідчих суддів повноваженнями проводити судові засідання, в яких вирішується питання застосування запобіжних заходів, з участю в них будь-яких осіб у режимі відеоконференції, оскільки цього не передбачає жодна стаття глави 18 («Запобіжні заходи, затримання особи») КПК. Положення ж ст. 336 («Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження») цього кодексу не можуть бути застосовані в даній ситуації, оскільки закріплюють лише можливість здійснення «судового провадження» в режимі відеоконференції. Проте ... судовим провадженням у розумінні ст. 336 КПК не вважається розгляд питання про застосування запобіжного заходу слідчим суддею (див., наприклад, ухвалу Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 02.05.2025 р. у справі № 991/3415/25, якою скасовано рішення

ванні спеціальним правом, відсторонення особи від посади, скасування арешту майна, зміну запобіжного заходу, продовження строку досудового розслідування – не пізніше трьох днів з дня надходження/одержання (ч. 1 ст. 151, ч. 1 ст. 156, ч. 2 ст. 174, ч. 4 ст. 201, ч. 3 ст. 295-1 КПК); (2) про арешт майна – не пізніше двох днів з дня надходження (ч. 1 ст. 172 КПК); (3) про продовження дії запобіжного заходу – до закінчення строку дії попередньої ухвали (ч. 4 ст. 199 КПК); (4) про обшук – в день надходження (ч. 4 ст. 234 КПК); (5) про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії – протягом шести годин з моменту його отримання (ч. 1 ст. 248 КПК).

Разом із тим наведена ситуація не стосується суду апеляційної інстанції, колегії суддів якого під час перевірки рішень слідчих суддів на стадії досудового розслідування й надалі не позбавлені можливості проводити судові засідання з участю в них учасників кримінального провадження в режимі відеоконференції в'язку, адже апеляційний

«Юридичного вісника України», в кодексі передбачено широке коло випадків, коли фізична присутність певної особи в судовому засіданні (участь в усних слуханнях) не обов'язкова, а її участь у кримінальному провадженні забезпечується шляхом подачі клопотання, заяви, скарги, апеляційної скарги, заперечення тощо.

У той же час, як уже згадувалося вище, введення можливості участі в судових засіданнях у режимі відеоконференції було обумовлено потребою скоротити строки кримінального провадження. Тобто необхідність проведення судового засідання в режимі відеоконференції, коли йдеться про підстави, передбачені підпунктами 1, 4, 5 ч. 1 ст. 336 КПК, має бути (1) обумовлена потребою скоротити строки судового провадження в ситуації, (2) коли без участі того, хто просить про відеоконференцію, проведення судового розгляду є неможливим, оскільки може (а) не дати змогу суду правильно встановити обставини, об'єктивне з'ясування яких за відсутності такої особи в засіданні неможливе, та/або (б) призвести до порушення права людини, гарантованого п. 1 ст. 6 Європейської конвенції про права людини, коли розгляд справи за участі певної особи є обов'язковим.

Як долати перешкоди

Ситуацією, яка на сьогодні може унеможливити своєчасність розгляду справи, є неможливість слідчого судді провести розгляд скарги, поданої в порядку ст. 303 КПК (на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування), строк розгляду якої згідно з ч. 2 ст. 306 кодексу складає «не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження». Адже за правилами ч. 3 ст. 306 КПК у такому розгляді є обов'язковою присут-

ність особи, яка подала відповідну скаргу, чи її захисника, представника. Проте, якщо той, хто звернувся зі скаргою, чи його захисник (наприклад, скарга на повідомлення про підозру), не прибув у судові засідання, то слідчий суддя вправі скористатися повноваженням на призначення захисника за призначенням (ч. 2 ст. 49 КПК). Більше того, навіть неявка одного із захисників, коли в особи їх декілька, не є перешкодою провадженню розгляду справи, що узгоджується з позицією Верховного Суду, викладеною в постанові від 08.02.2018 р. у справі № 640/1960/15-к. В ній колегія суддів дійшла висновку, що присутність у судовому засіданні хоча б одного із захисників обвинуваченого не перешкоджає реалізації ним своїх процесуальних прав, а тому не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, зокрема права на захист. Указаний висновок цілком застосовний і до особи, яка перебуває в статусі підозрюваного.

Поруч із наведеним проведенням розгляду скарги в порядку ст. 306 КПК за відсутності в судовому засіданні заявника, який оскаржує невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, прямо не згадується як істотне порушення вимог КПК у розумінні ч. 2 ст. 412 кодексу. Хоча це не означає, що воно не може бути визнане таким у розумінні ч. 1 цієї ж статті, наприклад, якщо з'ясується, що таку особу належним чином не поінформували про дату, час і місце проведення судового засідання. Водночас, якщо такий заявник, який подав відповідну скаргу слідчому судді, постійно ігнорує прибуття в судові засідання без поважних причин у розумінні ст. 138 кодексу, то й розгляд його скарги слідчим суддею з порушенням правила ч. 3 ст. 306 КПК навряд чи можна розцінювати як істотне порушення вимог кодексу.

Позовна давність повертається:

прийнято закон про скасування мораторію

Не так давно Верховна Рада прийняла в цілому Закон України «Про внесення змін до пункту 19 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України щодо поновлення перебігу позовної давності» (законопроект № 11315), який набере чинності через три місяці з дня, наступного за днем його опублікування.

Проектом закону пропонується виключити із розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦКВ пункт 19, згідно з яким у період дії воєнного стану перебіг позовної давності визначений цим Кодексом зупиняється на строк дії такого стану. На думку авторів законопроекту, реалізація положень новоприйнятого закону дозволить забезпечити юридичну визначеність та захист потенційних відповідачів від прострочених позовів та позбавить судову систему від навантаження шляхом усунення прострочених спорів.

Воєнний стан триває понад 2 роки, за таких умов інститут позовної давності чинельований, на сьогодні гостра потреба забезпечити конституційне право на захист своїх прав та законних інтересів шляхом продовження процесуальних строків та строків позовної давності на строк дії воєнного стану втратила актуальність. Зупинення строків позовної давності наразі не є актуальною, адже судова система працює, і хто має бажання, може захищати свої права в суді, а в окремих, ліцензованих випадках (таких, як залучення особи до бойових дій) строк позовної давності може бути не застосований на підставі ч. 5 ст. 267 ЦК України – читаємо в пояснювальній записці до законопроекту.

